

INTRODUCCIÓ

El sector financer no es un sector més de l'economia. Un sistema financer eficient i dinàmic no és solament un pre-requisit per assolir alts nivells de benestar a curt termini, sino que a la vegada és un impuls important per al creixement econòmic sostingut.

A Catalunya la interacció entre el sector financer i el sector real de l'economia ha tingut una evolució històrica molt inestable. La vitalitat del desenvolupament industrial català no sempre ha trobat el suport de les institucions financeres. Una de les grans preguntes que cal formular-se avui és, per tant, en quina mesura el sistema financer serà un estímul o un obstacle perquè l'economia catalana encari amb èxit els nous reptes competitius que té plantejats.

L'objecte d'aquest treball és estudiar l'evolució recent del segment del sector financer a Catalunya format per bancs i caixes i companyies d'assegurances.

Resulta molt difícil d'analitzar l'activitat d'aquests tipus d'empreses a Catalunya amb independència de la dinàmica global del sector a Espanya. Els motius són força obvis. En primer lloc, una bona part de la regulació del sistema financer es estatal, o fins i tot comunitària. En segon lloc, l'àmbit d'implantació d'una alta proporció de les empreses actives a Catalunya és Espanya. Cal no oblidar tampoc la progressiva internacionalització dels mercats financers, especialment en el marc de l'Europa comunitària.

En resum, és important d'entendre les característiques particulars d'aquest sector a Catalunya i, sobretot, les seves interrelacions amb el sector real de l'economia. L'èmfasi en aquest treball no serà tant en aquells aspectes que són comuns al conjunt del sistema financer espanyol (com per exemple l'impacte del procés desregulador), sinó en les característiques i circumstàncies específiques del cas català.

D'entrada, cal assenyalar que existeixen dificultats estadístiques importants per realitzar una anàlisi profunda del sector bancari a Catalunya. Encara que la informació estadística regionalitzada cada vegada és més completa, encara hi ha mancances molt importants. Per exemple, no hi ha informació estadística sobre l'activitat a Catalunya de bancs i Caixes individuals, o informació sistemàtica, ni agregada ni desagregada, sobre tipus d'interès per regions. Per tant, serà difícil treure conclusions sòlides sobre temes cabdals com el grau de segmentació geogràfica del sistema financer espanyol o el grau de concentració de l'activitat bancària a Catalunya.

La dècada 1982-92 està marcada per dos fets crucials. Primer, la continuació, i fins i tot l'acceleració, del procés de liberalització del sistema financer, iniciat als anys setanta, i que en aquesta fase està condicionat pel procés d'integració europea. Segon, les fortes fluctuacions de l'activitat econòmica, que s'expressen també d'una manera pronunciada durant aquest període. Fins al 1985, l'economia espanyola viu la continuació de la profunda crisi originada en els dos xocs del petroli i agreujada per la transició política; entre el 1986 i el 1990 experimenta una fase expansió caracteritzada per altes taxes de creixement, coincidint amb la integració a la Comunitat Europea; fins a arribar al 1991, any en que s'inicia la recessió actual.

Un tercer fet destacable és la constància al llarg d'aquest període d'una política monetària molt restrictiva, reflex de la posició decididament antiinflacionista de les autoritats monetàries, i que té com a conseqüència uns alts tipus d'interès, tant en termes nominals com reals.

Tots aquests factors incideixen d'una manera significativa sobre un sistema bancari que fa deu o quinze anys estava altament regulat, protegit de la competència i amb importants ineficiències. Durant aquest període s'ha viscut una crisi bancària de dimensions importants, l'aparició de nous paràmetres de competència, un nou impuls en la presència de bancs estrangers i una cadena de fusions d'entitats sense precedents.

Per acabar aquesta introducció, oferirem algunes pinzellades sobre la magnitud del sistema financer a Catalunya i la seva evolució recent. Els quadres 1 i 2 recullen algunes xifres agregades. Observem que el sector financer s'ha expandit sistemàticament durant aquestes dues dècades, tant a Catalunya com al conjunt espanyol. Fa vint anys el pes relatiu del sector financer era més alt a Catalunya que a la resta d'Espanya.

QUADRE 1 VALOR AFEGIT DEL SECTOR FINANCER (EN MILIONS DE PTES.)

1971 1981 1987 1991

Catalunya 23.651 196.147 468,168 946.389

Espanya 100.104 881.265 2,384,081 4.180.834

QUADRE 2 VALOR AFEGIT DEL SECTOR FINANCER (MAGNITUDS RELATIVES)

1971 1981 1987 1991

Catalunya/PIB tota 4,3 5,9 6,7 8,3

Espanya/PIB total 3,6 5,2 6,6 7,4

Catalunya/Espanya 23,6 22,3 19,7 22,6

Entre el 1971 i el 1987 l'expansió d'aquest sector ha estat relativament més lenta a Catalunya, cosa que ha fet que al 1987 el pes relatiu del sector financer a Catalunya sigui similar al de la mitjana espanyola. En canvi, durant els darrers anys, l'expansió ha estat particularment pronunciada a Catalunya. El resultat és que el 1991 el pes relatiu del sector financer a Catalunya, mesurat a partir del quocient entre valor afegit del sector financer i el PIB, és significativament més alt que a la resta d'Espanya, 8,3 % *versus* 7,4.

Cal afegir que no s'observen diferències significatives de productivitat entre Catalunya i la resta d'Espanya. Per exemple, el 1989 el valor afegit per treballador del sector financer a Catalunya era de 8,83 milions de pessetes, mentre que al conjunt d'Espanya era de 8,97.

Com s'ha d'interpretar un alt nivell de valor afegit del sector financer en termes del PIB total? En principi el seu significat és ambigu. Per una banda, una economia desenvolupada i sofisticada demandarà un volum important de serveis financers. D'altra banda, com més eficient sigui el sistema financer menor serà el seu valor afegit.

La resta d'aquest treball s'ha organitzat de la manera següent. A continuació s'ofereix una visió agregada del sistema bancari a Catalunya, emfatitzant el pes relatiu de bancs i caixes en la captació de dipòsits i la concessió de crèdits, i el volum relatiu del conjunt del sector en comparació dels estàndards espanyols. Posteriorment s'analitzen els determinants de la distribució territorial de les oficines de bancs i caixes. En l'apartat següent s'examinen alguns canvis rellevants en la regulació del sector bancari i, sobretot, l'evolució durant aquests anys dels indicadors de la concentració, tant en el segment

de les caixes com en el dels bancs. Després, es fa una valoració global del sistema bancari a Catalunya, especialment de l'eficiència amb què bancs i caixes assoleixen el seu paper d'intermediaris entre els estalviadors, d'una banda, i les empreses i els consumidors catalans, de l'altra. El sector de les assegurances és l'objecte de l'epígraf següent, mentre que a la darrera part es discuteixen algunes de les implicacions de la nostra anàlisi.

EL SISTEMA BANCARI A CATALUNYA: UNA VISIÓ PANORÀMICA

En aquesta secció presentarem els grans trets del sistema bancari a Catalunya, especialment en relació amb les característiques exhibides pel sistema bancari al conjunt d'Espanya. Examinarem globalment l'activitat de bancs i caixes a Catalunya i, en particular, el paper relatiu del sistema bancari en la captació de dipòsits i la concessió de crèdits.

DIPÒSITS

Els quadres 3 i 4 mostren l'evolució recent de l'activitat de bancs i caixes en la captació de dipòsits tant a Catalunya com al conjunt d'Espanya. Cal destacar dos fets importants. Per una banda, els anys vuitanta han estat una dècada en què les caixes han tingut guanys significatius de quota de mercat en la captació de dipòsits. Així, a Espanya han passat de gestionar el 36,3 % dels dipòsits el 1982 a captar-ne el 46,2 % deu anys més tard, tal com es pot veure al gràfic 1. Aquest avanç ha estat fins i tot més pronunciat a Catalunya, especialment durant el període 1982-87.

D'altra banda, cal subratllar el major pes relatiu de les caixes a Catalunya en relació amb la resta d'Espanya. Aquesta ha estat una constant, almenys durant les darreres dècades, però s'ha aguditzat a causa precisament de la forta expansió recent de les caixes catalanes. Així, han passat de captar el 42,3 % dels dipòsits el 1982 (el 1971 el percentatge era similar) a captar-ne el 61,5 % el 1992.

Una altra observació important és el pes més alt dels dipòsits a Catalunya en relació amb el conjunt d'Espanya. Així el 1992 bancs i caixes capten a Catalunya un 21,6 % dels dipòsits espanyols (el PIB català representa durant aquest any aproximadament un 19,5 % de l'espanyol). Per grups, s'aprecien diferències destacables. Els bancs capten a Catalunya el 15,4 % dels seus dipòsits, mentre que les caixes en capten un 27,6.

QUADRE 3 DIPÒSITS A BANC I CAIXES (EN MILIONS DE PTES.)

1971 1982 1987 1992

Catalunya

Dipòsits bancs 285,000 1,787,400 2.659.300 3,437.400

Dipòsits caixes 212,000 3,747,286 3.287.420 5,483,400

Dipòsits totals 497,000 5,534,686 6.946.720 8,920.800

Espanya

Dipòsits bancs 1,454,600 9,538,900 14.706.600 21,565,800

Dipòsits caixes 800,200 5,426,600 12.295.120 18.507.700

Dipòsits totals 2,254,800 14,965,500 27.001.720 40,073,500

QUADRE 4 DIPÒSITS A BANCs I CAIXES (MAGNITUDS RELATIVES) (%)

1971 1982 1987 1992

Catalunya

Dipòsits bancs/PIB 51,5 47,7 38,0 30,1

Dipòsits caixes/PIB 38,3 35,0 46,9 48,0

Dipòsits totals/PIB 89,8 82,7 84,9 78,1

Espanya

Dipòsits bancs/PIB 52,7 49,0 40,5 38,1

Dipòsits caixes/PIB 29,0 27,9 33,9 32,7

Dipòsits totals/PIB 81,7 76,9 74,4 70,8

Dipòsits a Catalunya/Espanya

Bancs 19,6 18,7 18,1 15,4

Caixes 26,5 24,2 26,7 27,6

Total 22,1 20,7 22,0 21,6

El quadre 5 descriu l'evolució de l'estructura dels dipòsits. A Catalunya s'observa una disminució sistemàtica del pes dels comptes d'estalvi, especialment a les caixes. Aquesta disminució és molt menor a la resta d'Espanya. Com a resultat d'aquest procés ens trobem que el 1992 el pes dels comptes d'estalvi a Catalunya és significativament més petit que en el conjunt d'Espanya, però el dels comptes a termini és força més alt. Aquest fet es pot interpretar com un indicador d'un major grau de sofisticació del dipositant català. Malgrat que aquest dipositant freqüentment més les caixes que el dipositant espanyol mitjà, cerca la rendibilitat superior que ofereixen els comptes a termini en relació amb els comptes d'estalvi.

QUADRE 5 ESTRUCTURA DELS DIPÒSITS (%)

Bancs Caixes Total Bancs Caixes Total

Any 1982

Catalunya, comptes Espanya, comptes

corrents/total 29,6 13,9 23,0 corrents/total 29,8 16,3 24,9

estalvi/total 11,8 40,5 23,9 estalvi/total 15,0 41,9 24,7

termini/total 58,6 45,6 53,1 termini/total 55,2 41,8 50,4

Any 1987

Catalunya, comptes Espanya, comptes

corrents/total 29,4 13,7 20,7 corrents/total 26,6 12,5 20,2

estalvi/total 9,0 24,3 17,5 estalvi/total 13,3 36,4 23,8

termini/total 61,6 62,0 61,8 termini/total 60,1 51,1 56,0

Any 1992

Catalunya, comptes Espanya, comptes

corrents/total 33,3 13,1 20,2 corrents/total 30,0 12,9 21,3

estalvi/total 10,8 17,9 15,4 estalvi/total 16,0 28,3 22,3

termini/total 55,9 69,0 64,4 termini/total 54,0 58,8 56,4

CRÈDITS

Els quadres 6 i 7 indiquen que l'avanç de les caixes registrat al mercat de dipòsits durant els anys vuitanta està complementat per un fenomen similar en l'activitat creditícia. Així, al conjunt d'Espanya, les caixes passen de concedir el 29 % de tots els crèdits el 1983 a concedir el 39,6 % el 1992. En el cas de Catalunya la tendència és similar. El 1983 el pes de les caixes catalanes en el mercat de crèdits era superior al reïstrat per les caixes al conjunt d'Espanya; entre el 1983 i el 1987 les caixes perden terreny, però el recuperen amb escreix entre el 1987 i el 1992, de manera que el pes relatiu de les caixes en el mercat de crèdits el 1992 es similar tant a Catalunya com a Espanya.

QUADRE 6 CRÈDITS DE BANCS I CAIXES (EN MILIONS DE PTES.)

1983 1987 1992

Catalunya

Crèdits bancs 1.876.622 2.638.600 4.816.500

Crèdits caixes 937.768 1.226.328 3.143.300

Crèdits totals 2.814.390 3.864.928 7.959.800

Espanya

Crèdits bancs 10.371.293 13.349.000 23.998.400

Crèdits caixes 4.224.561 7.077.200 15.714.200

Crèdits tota s 14.595.854 20.426.200 39.712.600

El sector bancari concedeixen a Catalunya un 20,0 % dels crèdits espanyols. Per grups, els bancs concedeixen a Catalunya un 20,1 % dels seus crèdits, mentre que les caixes registren un percentatge similar, un 20,0 %.

QUADRE 7 CRÉDITS DE BANCS I CAIXES (MAGNITUDS RELATIVES)

1983 1987 1992

Catalunya

Crédits bancs/PIB 42,5 37,7 39,5

Crédits caixes/PIB 21,2 17,5 25,8

Crédits totals/PIB 64,0 55,2 65,3

Espanya

Crédits bancs/PIB 46,4 36,8 39,8

Crédits caixes/PIB 18,9 19,5 26,0

Crédits totals/PIB 65,2 56,3 65,8

Crédits a Catalunya/Espanya

Bancs 16,9 19,8 20,1

Caixes 22,3 18,2 20,0

Total 18,4 19,2 20,0

Prenent conjuntament la informació sobre dipòsits i crèdits cal notar que el sistema bancari a Catalunya mostra una disparitat entre la captació de dipòsits i la concessió de crèdits. Per exemple, el 1992 (les dades d'anys anteriors són similars) el seu pes relatiu a Espanya és d'un 21,6 % en la primera activitat i només d'un 20,0 % en la segona. Aquesta disparitat està relacionada amb dos fets. Per una banda, els bancs i les caixes aguditzen a Catalunya la seva especialització productiva manifesta a Espanya, segons la qual les caixes donen prioritat a la captació de dipòsits i són oferents nets a l'interbancari, mentre que els bancs són demandants nets, ja que concedeixen un volum de crèdits més alt que els dipòsits que capten.

Aquest factor es pot il·lustrar fàcilment utilitzant de nou la informació continguda als quadres 3, 4, 6 i 7, i calculant el quocient entre dipòsits i crèdits per bancs i caixes l'any 1992. A Espanya aquesta proporció és de 0.96 per als bancs i del 26 per a les caixes. A Catalunya aquests quocients són més exagerats, 0.76 i 1.86, respectivament. D'altra banda, les caixes tenen un més gran pes relatiu, en el sistema bancari català.

OFICINES

Al llarg del període 1982–92 el nombre d'oficines de bancs i caixes a Catalunya ha augmentat un 24 %, amb una certa desacceleració a partir del 1987 (vegeu quadre 8). La ràpida expansió d'oficines es correspon amb el subperíode 1982–87, on hi ha llibertat d'establiment de sucursals però no hi ha llibertat total de tipus. A partir del 1987, es completa la liberalització de tipus i el ritme de creixement del nombre d'oficines cau. A Catalunya l'expansió del nombre d'oficines la realitzen quasi exclusivament les caixes, que augmenten un 43 % el nombre d'oficines durant el període 1982–92, mentre que els bancs incrementen el nombre d'oficines en només un 5 %.

L'expansió del nombre d'oficines és una mica més moderada al conjunt d'Espanya (17 % en aquest període), però) sobretoí está molt mes repartida entre bancs i caixes.

Com a resultat d'aquest procés s'ha accentuat la tendència segons la qual Catalunya pos-secix una xarxa d'oficines més densa que el conjunt espanyol. Així, a l'any 1992 a Catalunya es comptabilitzen 900 habitants per oficina, mentre que al conjunt d'Espanya n'hi ha 1.119. Aquestes xifres contrasten elarament amb els 1.890 habitants per oficina a la CE el 19899. La diferencia és naturalment molt més gran quan es comparen el nombre d'oficines per

L'elevada densitat d'oficines en relació anib la població i la baixa proporció de dipòsits per oficina a Espanya, respecte als estandards curopelis, s'ha atribtiit a la regulació dels tipus d'interés passius i a la baixa densitat de població. S'argumenta que, com que no po-den competir en termes de rendibilitat, els bancs i les caixes es van llançar a una estratègia d'expansió d'oficines per tal d'atreure una clientela que valora positivament la proximitat de les sucursals i l'extensió de la xarxa. A més, la baixa densitat de població contribuïria a explicar que hi hagi un nombre d'oficines particularment elevat. No obstant, l'argument de la densitat de població cal matisar-lo a causa de l'alta proporció de població que viu a les ciutats.

QUADRE 8 OFICINES BANCÀRIES

1982 1987 1992

NOMBRE D'OFICINES

Catalunya

Bancs 2.934 3.064 3.087

Caixes 2.562 3.409 3.667

Total 5.496 6.473 6.754

Espanya

Bancs 15.374 16.498 17.408

Caixes 1.304 16.784 17.418

Total 29.678 33.282 34.826

DENSITAT

Catalunya

Habitants/oficina 1.067 924 900

Oficines/Km2 0.172 0.203 0.212

Espanya

Habitants/oficina 1.256 1.153 1.119

Oficines/Km2 0.059 0.066 0.069

QUADRE 9 DIMENSIÓ DE LES OFICINES

1982 1987 1992

Catalunya

Empleats/Oficina banc 12,2 9,5 9,0

Empleats/Oficina caixa, 6,2 5,1 4,8

Espanya

Empleats/Oficina banc 11,4 9,5 8,7

Empleats/Oficina caixal 4,21 4,0 4,7

Catalunya

Dipósits/Oficina banc 609 868 1,108

Dipósits/Oficina caixa 512 687 1.724

Dipósits/Oficina 564 773 1.442

Espanya

Dipósits/Oficina banc. 620 891 1.278

Dipósits/Oficina caixa 379 676 1.315

Dipósits/Oficina 504 783 1,297

Catalunya

Crédits/Oficina banc 6181 861 1.557

Crédits/Oficina caixa 293 360 859

Crédits/Oficina 470 597 1.178

Espanya

Crédits/Oficina banc 681 809 1.379

Crédits/Oficina caixa 202 422 902

Crédits/Oficina 450 614 1,140

El nombre d'oficines bancàries a Catalunya representava el 1992 un 19,4 % del total d'oficines bancàries a Espanya, que servien per captar un 21,6 % dels dipósits i un 20,0 % dels crèdits. En aquest

sentit, no sembla justificar parlar d'una excessiva proliferació d'oficines bancàries a Catalunya, almenys en relació amb els estàndards espanyols. El quadre 9 proporciona arguments similars. No s'aprecien diferències significatives en el volum de les oficines entre Catalunya i Espanya. Les petites diferències assenyalen un volum lleugerament més gran de les oficines a Catalunya.

L'expansió recent en les oficines bancàries està correlacionada amb l'evolució de les quotes de mercat. En particular, si comparem els gràfics 1, 2, i 3 observem que l'augment substancial del nombre d'oficines de les caixes a Catalunya ha estat associat amb un increment molt important en la quota de mercat, sobretot en la captació de dipòsits però també en la concessió de crèdits. Així mateix, la taxa de creixement més alta del nombre d'oficines a Catalunya es correspon amb una taxa de creixement més alta de l'activitat bancària a Catalunya, en relació amb la resta d'Espanya.

Una explicació de les causes que les caixes a Catalunya incrementin molt més el nombre d'oficines que els bancs hauria de tenir en compte la diferència potencial de marges entre bancs i caixes en el període, l'efecte de la crisi bancària, que s'allarga fins al 1985 (i que afecta molt fortament els bancs a Catalunya), i el fet que l'objectiu de les caixes no és maximitzar beneficis (ja que no tenen estructura de societat anònima i per tant els gestors no han de respondre davant els accionistes). En aquest cas l'expansió per sobre del punt òptim en termes de guanys segons una estratègia de creixement pot anar d'acord amb els interessos dels empleats i gestors.

DESCRIPCIÓ GLOBAL

De la descripció agregada de l'activitat de bancs i caixes cal destacar els trets següents:

1. En relació amb el conjunt del sistema bancari, les caixes d'estalvi a Catalunya tenen un pes relatiu més alt que a la resta d'Espanya.
2. Els bancs i les caixes aguditzen a Catalunya la seva especialització productiva manifestada a Espanya, segons la qual les caixes donen prioritat a la captació de dipòsits, mentre que els bancs concedeixen un volum de crèdits més alt que els dipòsits que capten.
3. El sistema bancari a Catalunya mostra una disparitat entre la captació de dipòsits i la concessió de crèdits en favor de la primera activitat.
4. El pes dels comptes d'estalvi a Catalunya és relativament baix, mentre que el dels comptes a termini és relativament alt, amb un públic més sofisticat.
5. En termes del nombre d'oficines de bancs i caixes. Catalunya està relativament més *bancaritzada* que la resta d'Espanya. De fet, l'expansió del nombre d'oficines a Catalunya (especialment de les caixes) ha continuat durant aquests anys a un ritme més alt que en el conjunt espanyol. No s'observen diferències de volum significatives entre les oficines catalanes i les de la resta d'Espanya.

DISTRIBUCIÓ TERRITORIAL DE L'ACTIVITAT BANCÀRIA

En aquesta secció estudiarem els determinants de la distribució territorial de les oficines de bancs i caixes l'any 1992, tant des del punt de vista comarcal com en funció del volum de les poblacions.

Començant per la presència relativa de bancs i caixes segons la grandària de la ciutat, observem que les caixes tenen un pes relatiu significativament més alt a les poblacions amb menys de 10.000 habitants. Així, aquest grup compta amb 1.011 oficines de caixes però només amb 677 oficines de bancs. En canvi a les poblacions amb més de 10.000 habitants la distribució és gairebé uniforme: 2.555 i 2.502, respectivament. Per sobre d'aquest nivell d'habitants no existeixen diferències significatives en la

presència relativa de bancs i caixes en funció de la grandària de la població.

Les diferències s'accentuen a les poblacions més petites. Així, l'any 1991 els pobles de Catalunya amb menys de 1.000 habitants comptaven amb 413 oficines de caixes i amb només 44 de bancs; això representa una diferència de 369 oficines. Tenint en compte que a l'any 1991 les caixes superaven els bancs en 496 oficines, constatem que 3/4 parts de la major implantació de les caixes a Catalunya s'expliquen per la seva hegemonia a les àrees menys poblades.

L'altre fet destacable és la relació negativa que hi ha entre densitat d'oficines i grandària de la població. Més concretament, el nombre d'habitants per oficina augmenta a mesura que creix el nombre d'habitants de la població. Una excepció notable d'aquesta tendència és la ciutat de Barcelona, que per la seva capitalitat financera atrauen la localització de l'única sucursal que molts bancs i caixes de fora de Catalunya situen en territori català.

A partir de les dades de distribució comarcal d'oficines l'any 1990 elaborades per l'Institut d'Estadística de Catalunya l'hem analitzat els determinants de la distribució comarcal de les oficines de caixes i bancs.

A l'apèndix es descriu amb detall l'anàlisi estadística realitzada. Aquí comentarem els principals resultats qualitatius. En primer lloc, trobem una relació positiva entre el nombre d'habitants per oficina i la densitat de població (habitants per km²). És a dir, com més poblada és una comarca menor és la proporció d'oficines. Aquest fet és complementari a l'assenyalat en relació amb la grandària de les poblacions.

En segon lloc, la densitat de població afecta d'una manera més intensa la distribució espacial de les caixes que la dels bancs. És a dir, a mesura que creix la densitat de població de les comarques, el nombre d'habitants per oficina de caixa augmenta més de pressa que en el cas dels bancs. A més, el nivell de significació estadística de la densitat de població com a variable explicativa és més gran en el cas de les caixes que en el dels bancs.

En tercer lloc, la renda disponible per càpita de la comarca afecta positivament el nombre d'oficines. Així, el nombre d'habitants per oficina disminueix amb el nivell de renda, i aquest efecte és molt més gran per als bancs que per a les caixes. De fet, per a les caixes l'efecte de la renda disponible no és estadísticament significatiu.

En resum, el model de localització espacial de l'activitat bancària és força útil per explicar la distribució comarcal de les oficines de bancs i caixes a Catalunya, si bé el pes relatiu de les diverses variables explicatives és diferent per als dos tipus d'entitats. Les caixes persegueixen amb més intensitat la proximitat física als clients potencials, i no els importa tant el seu nombre ni la seva renda; mentre que els bancs tracten d'assolir uns nivells mínims d'activitat per oficina. Les diferències en l'estratègia de localització de bancs i caixes tenen probablement a veure amb la seva especialització productiva.

REGULACIÓ I COMPETÈNCIA

PROCÉS DE LIBERALITZACIÓ DEL SECTOR FINANCER

El sistema bancari espanyol ha viscut durant la darrera dècada canvis molt importants en el seu marc regulatori a causa fonamentalment de dues forces complementàries: la continuació del procés de liberalització interna del sistema financer iniciat els anys setanta i el procés d'integració europea. Així, durant els darrers anys s'ha completat la liberalització dels tipus d'interès (1987), de l'expansió d'oficines per als bancs (1985) i les caixes (1989) i de l'activitat de la banca estrangera (entre el 1986 i el 1991): s'ha reduït dràsticament el coeficient de caixa (la reducció més important va tenir lloc el 1989,

però hi ha hagut dues reduccions posteriors que han deixat el coeficient de caixa el 1993, en el 2 % i s'han eliminat els coeficients d'in-versió (entre el 1989 i el 1993). Des del 1985 els requisits de capital de les entitats bancàries s'han regulat d'una manera similar a l'Acord de Basilea.

Com a resultat d'aquest procés sembla que hi ha hagut un canvi de règim, s'ha trencat l'entorn d'acords tàcits entre entitats, bancs i caixes han començat a utilitzar els tipus d'interès per atreure clients i s'ha iniciat un procés de fusions entre entitats financeres (cal destacar les dels bancs Bilbao i Vizcaya, i Central i Hispano) i d'establiment de lligams amb entitats estrangeres. A Catalunya la fusió més rellevant ha estat la de les dues principals caixes, La Caixa i Caixa de Barcelona.

Els anys vuitanta també han estat testimoni del desenvolupament de l'Estat de les autonomies, però això ha tingut un impacte molt petit en la regulació del sector financer. D'acord amb l'Estatut d'Autonomia per a Catalunya (1979), correspon a la Generalitat el desenvolupament legislatiu i l'execució en l'ordenació del crèdit, banca i assegurances. Així mateix, l'Estatut li atorga la competència exclusiva en institucions de crèdit corporatiu, públic i territorial i caixes d'estalvi".

A la pràctica les autonomies només han assumit les seves competències en relació amb les caixes d'estalvi. Concretament, l'any 1985 el Parlament de Catalunya va aprovar una, ordenació general de les caixes d'estalvi catalanes que, tot i que no altera la seva naturalesa, estableix els criteris de representació en els seus òrgans de govern i regula el marc on la Generalitat pot desenvolupar les seves competències «en matèria de direcció, inspecció i disciplina, i fer-les compatibles amb les de l'Administració central». Els anys següents es van aprovar algunes disposicions addicionals.

EVOLUCIÓ DE LA CONCENTRACIÓ

L'anàlisi de la concentració del sector bancari a Catalunya està fortament condicionat per la disponibilitat de dades estadístiques. Així, per exemple, no és possible conèixer el volum de dipòsits o crèdits de les diferents entitats a Catalunya. Els índexs de concentració calculats es basen en el nombre d'oficines.

EL SEGMENT DE LES CAIXES

Durant els darrers deu anys s'observa un augment significatiu de la concentració de les caixes a Catalunya. Per exemple, els quadres 10 i 11 recullen l'evolució dels dipòsits de les caixes amb seu a Catalunya. Aquest quadre ens dona una informació una mica distorsionada sobre la concentració d'aquest segment, per dos motius. En primer lloc, les caixes catalanes (especialment La Caixa) tenen una part de les seves oficines fora de Catalunya i, d'altra banda, a Catalunya hi ha oficines de caixes amb seu a fora. Més endavant comentarem que aquestes distorsions no són gaire importants.

QUADRE 10 CAIXES AMB SEU A CATALUNYA. DIPÓSITS (MILIONS DE PTES.)

1982 1987 1992

La Caixa 732,259 2.028.363 5,013,108

Barcelona 298,247 664.432 –

Catalunya 198,217 490.211 1,055,759

Penedès 76,251 187.734 4340,670

Tarragona 50,556 110.205 256,943

Sabadell 60,744 133.765 242,307

Terrassa 35,905 91.804 178,459

Girona 36,544 70.520 150,471

Laietana 34,987 73.443 134,956

Manresa 35,809 73.875 128,072

Manlleu 16,905 35.599 66,515

Total petites 347,701 776.945 1,498,393

QUADRE 11 CAIXES AMB SEU A CATALUNYA. DIPÓSITS (% DEL TOTAL) (MAGNITUDS RELATIVES)

1982 1987 1992

La Caixa 46,5 51,2 66,2

Barcelona 18,9 16,8 –

Catalunya 12,6 12,4 14,0

Penedés 4,8 4,7 4,5

Tarragona 3,2 2,8 3,4

Sabadell 3,9 3,4 3,2

Terrassa 2,3 2,3 2,4

Girona 2,3 1,8 2,0

Laietana 2,2 1,9 1,8

Manresa 2,3 1,9 1,7

Manlleu 1,1 0,9 0,9

Total petites 22,1 19,6 19,8

Tenint presents aquests matisos podem interpretar la informació que ens proporcionen els quadres 10 i 11. El 1982 hi havia tres caixes grans que captaven més de tres quartes parts dels dipòsits i vuit caixes petites. Deu anys més tard dues de les caixes grans s'han fusionat, mentre que les petites han conservat aproximadament el seu pes relatiu. Més precisament, a més de l'augment en la concentració per la fusió l'any 1990 de les dues caixes catalanes més importants, la Caixa de Pensions i la Caixa de Barcelona, es poden notar alguns canvis menors en les quotes de mercat. Entre el 1982 i el 1987 La Caixa va guanyar gairebé cinc punts, la Caixa de Barcelona va perdre dos punts i les caixes petites la resta. Entre el 1987 i el 1992, les caixes petites conserven el seu pes relatiu, mentre que la Caixa de Catalunya augmenta en gairebé dos punts la seva quota a compte de la nova Caixa.

Per tenir una mesura més acurada de l'activitat de les caixes a Catalunya es podria utilitzar el nombre d'oficines. Aquesta seria una bona mesura si el volum de les oficines fos aproximadament uniforme. El gràfic 4 recull l'índex de Herfindahl segons el nombre d'oficines. En el cas de les caixes, s'observa una pèrdua important de la concentració durant els darrers cinc anys, encara que una certa caiguda durant l'interval 1982-87. La tendència global cap a una major concentració en el segment de les caixes a Catalunya confirma el que ja ens indica-ven els quadres 10 i 11. En canvi, la caiguda de la concentració registrada entre el 1982 i el 1987 en termes de nombre d'oficines contrasta amb la informació sobre dipòsits a què abans hem fet referència (això es podria explicar pel fet que Cajamadrid va comprar durant aquest període diverses caixes rurals catalanes).

En termes del nombre d'oficines, el quadre 12 il·lustra l'escassa incidència que ha tingut la liberalització de l'establiment de sucursals de les caixes fora de la regió d'origen. El 31 de desembre de 1991, les úniques caixes que han creuat de manera moderada, però significativa, les fronteres regionals han estat La Caixa i Cajamadrid. La resta de caixes catalanes han instal·lat sucursals a Madrid per raons òbvies, però la seva presència a la resta d'Espanya és negligible. D'una manera simètrica, a banda de Cajamadrid, el nombre d'oficines obertes per caixes no catalanes a Catalunya era de 40, d'un total de 3.514 i de 74 sobre un total de 3.539 el 1992.

Quadre 12 Localització oficines de caixes (1992)

OFICINES DE CATALUNYA RESTA ESPANYA TOTAL

La Caixa 1.584 1584 44,8 732 6,8 2.316

Resta catalanes 1.811 51,2 64 0,6 1.875

Cajamadrid 70 2,0 1.096 10,2 1.166

Resta no catalanes 74 2,1 8.860 82,4 10.100

TOTAL 3.539 100,0 10.752 100,0 14.291

Marc institucional de les Caixes d'Estalvis.

1880

L'any 1880 les caixes d'estalvis eren consideradas "institucions de beneficència", i depenien del Ministeri de Governació.

1926

La importància del creixement d'aquestes institucions a l'Estat espanyol va portar a la reglamentació de 1926, dictada pel Ministeri de Treball, Comerç i Indústria, que ordenava la inscripció de les caixes en un registre General, creava una inspecció de Caixes d'Estalvis, en regulava el funcionament i precisava la inversió que calia donar a les imposicions d'estalvi.

1927

L'abril de 1927 es constitueix la Federació de Caixes d'Estalvis Catalano-Aragonesa-Balear, avui Federació Catalana de Caixes d'Estalvis, que agrupa sota aquesta denominació les caixes d'estalvis populars amb domicili social a Catalunya. El setembre del mateix any es crea a Madrid la "Confederación Española de Cajas de Ahorros" (CECA), com a ens de serveis a les caixes, i a la qual

les caixes estan vinculades.

1933

Amb l'Estatut de 14 de març de 1933 – durant la Segona República– les caixes passen a dependre de; Ministeri de Treball i tenen el caràcter d'institucions benèfico-socials exemptes de lucre no dependents de cap altra empresa, dedicades a l'administració de dipòsits de primer grau.

1939

Una Ordre del Ministeri de Treball l'any 1939 diu que les caixes d'estalvis són instruments de crèdit de caràcter popular.

1957

L'any 1957 es publica un Decret pel qual les caixes d'estalvis es configuren com a entitats de caràcter bàsicament financer, i passen a dependre de; Ministeri d'Hisenda, sota la tutela successiva de l'Institut de Crèdit de les Caixes d'Estalvis i de; Banc d'Espanya. El Banc d'Espanya, banc de bancs i també de les entitats de crèdit en general com ara les caixes d'estalvis, realitza, entre altres tasques, el control, la supervisió i la vigilància de tot el sistema financer.

1979

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979 fa un reconeixement exprés de; paper rellevant de les caixes d'estalvis en la societat catalana, i el seu article 12.6 estableix la competència exclusiva de la Generalitat sobre aquestes institucions, d'acord amb les bases i l'ordenació de l'activitat econòmica general i la política monetària de l'Estat.

Després d'una primera fase d'assumpció i desplegament de competències, el Parlament de Catalunya, fent ús de les seves competències legislatives, aprova una ordenació general de les caixes d'estalvis de; país, l'autonomia de les quals s'ha de respectar i s'ha d'incrementar.

1985

D'aquí la promulgació de la Llei 15/1985, que regula el marc global d'actuació de les caixes d'estalvis de Catalunya, i les posa sota el protectorat de la Generalitat de Catalunya, a través de; seu Departament d'Economia i Finances, Direcció General de Política Financera.

Defensor del Client de les Caixes d'Estalvis Catalanes.

Les caixes d'estalvis catalanes, a través de la seva Federació, van promoure, l'any 1987, la figura del Defensor del Client.

La seva missió és analitzar i solucionar, amb caràcter executiu, les reclamacions, queixes i suggeriments de la clientela que es generin a les seves oficines i sucursals, fora i dintre del Principat.

Associacions i ens representatius de les caixes d'estalvis

Les caixes d'estalvis, per portar a terme millor la seva finalitat i per donar-se suport, s'han associat a diversos nivells territorials:

- Federació Catalana de Caixes d'Estalvis

- Confederación Española de Cajas de Ahorros (CECA).
- Agrupació Europea de Caixes d'Estalvis.
- Institut Mundial de Caixes d'Estalvis (IMCE).
- Federació Catalana de Caixes d'Estalvis.

La nova *Llei d'òrgans de Govern de les Caixes d'Estalvi*, d'àmbit estatal, considera la possibilitat d'associació de les caixes dins de cada comunitat autònoma, amb les següents funcions:

- unificar la representació de les caixes d'aquell territori
- col·laborar amb el poder públics territorials
- presentació de serveis tècnics i financers.

Per la seva banda, la *Llei de Caixes Catalanes* reconeix personalitat jurídica pròpia de la Federació Catalana de Caixes d'Estalvis i li atorga les següents funcions:

- representació individual i col·lectiva davant dels poders públics la captació, defensa i difusió d'estalvi.
- l'orientació de les inversions de les caixes d'estalvis la promoció i coordinació de la prestació de serveis tècnics i financers.
- la planificació de la creació d'obres socials la proposta de; Consell Executiu de la Generalitat de les inversions bàsiques per a obres socials.

Confederación Española de Cajas de Ahorros (CECA)

La CECA és l'associació nacional de totes les caixes d'estalvis confederadas, i el seu organisme financer amb funcions de representació de les caixes, de finançament i intermediació de serveis financers i de servei d'estudis comuns. Va ser creada l'any 1927 amb un esperit de no-com etència i col·laboració entre les caixes. Aquesta confederació que ha anat evolucionant amb el temps, és avui una peça important de; nostre sistema financer.

Funcions que li atorga la legislació espanyola:

- Representació individual o col·lectiva de les caixes davant el poder públic en l'àmbit internacional.
- Prestació de serveis financers a les caixes.
- Transferències de fons i efectes entre les caixes.
- Recolzament de les caixes per mobilitzar recursos financers. Creació d'infraestructura tecnològica.
- Creació de serveis d'informació, assessorament tècnic i financer, i coordinació operatiu entre caixes.
- Col·laboració amb les autoritats financeres en el sanejament, la millora de gestió i el compliment de la normativa financera de les caixes.
- Facilitar l'actuació de les caixes en matèria d'operacions i de comerç i finançaments exteriors.

Agrupació Europea de Caixes d'Estalvis.

És l'entitat que agrupa a l'interior de la Unió Europea les diferents associacions nacionals de caixes.

Es va crear a Brussel·les l'any 1963 i té la seva seu en aquesta ciutat belga.

El seu objecte és l'estudi, la recerca i la difusió d'informacions en qualsevol camp, i també qualsevol tipus d'iniciatives per tal de promoure les finalitats de la UE dins el marc de les activitats de les caixes d'estalvis.

Institut Mundial de les Caixes d'estalvis (IMCE).

Aquest institut és l'organització internacional de més prestigi pel seu arrelament històric en totes les caixes d'estalvis de món. està format per aproximadament caixes d'estalvis establertes en més de 60 països. Es va crear a Milà l'any 1925 i té la seu actual a Brussel·les.

El funcionament de l'institut es realitza mitjançant comitès permanents especialitzats en diferents branques d'activitats i encarregats de portar a terme finalitats de l'institut. Té com a objectiu facilitar el coneixement i l'intercanvi de matèries d'organització, funcionament operatòria i formació. Coordina l'acció de les seves caixes en el terreny internacional, desenvolupa en cada país les institucions canalitzadores de l'estalvi i organitza periòdicament congressos internacionals.

Vincles internacionals de les caixes d'estalvis.

Col·lectivament les caixes d'estalvis, amb l'objectiu d'establir una xarxa que permeti oferir tota la gamma de serveis bancaris als clients de les respectives caixes amb interessos comercials en altres països, sense necessitat de tenir-hi una presència real, han signat diversos acords de cooperació a nivell europeu (Alemanya, Suècia, Bèlgica, Holanda, Àustria, França i Itàlia).

EL SEGMENT DELS BANCOS

Utilitzant de nou el nombre d'oficines com a indicador de l'activitat bancària, el gràfic 4 suggereix que al llarg del període 1982-92 hi ha hagut un augment sistemàtic de la concentració dels bancs a Catalunya, especialment durant els darrers anys. Això contrasta amb l'evolució de la concentració dels bancs al conjunt d'Espanya, tant en dipòsits com en crèdits. En aquest cas, per al subperíode 1982-87, s'observa una disminució de la concentració si bé es recupera durant els darrers anys a causa sobretot de les fusions recents que han donat lloc als bancs Bilbao Vizcaya i Central Hispano".

La banca estrangera ha augmentat considerablement la presència a Catalunya durant aquests anys, tal com ha succeït a la resta d'Espanya, encara que no tant en termes del nombre d'oficines de bancs amb seu a fora d'Espanya (el 1982 el nombre d'oficines dels bancs amb seu no espanyola a Catalunya era de 27 i el 1992 ha passat a ser de 39), sinó sobretot a través de la seva participació en bancs amb seu social a Espanya.

El quadre 13 descriu la localització de les oficines de la banca estrangera el 1992 segons el Quadre 13 Localització de la banca estrangera segons origen. (Nombre d'oficines el 1992)

LOCALITZATS BARCELONA RESTA MADRID RESTA

CATALUNYA ESPANYA

Bancs estrangers seu UE 28 1 37 24

Bancs estrangers seu no UE 10 0 22 02

Bancs capital estr. seu Catalunya 77 122 33 257

Bancs capital estr. seu resta Espanya 86 55 275 1.048

seu origen. En primer lloc, s'aprecia una certa especialització regional paral·lela a la inversió industrial. Així, els bancs amb seu a la UE tenen una presència similar a Barcelona i Madrid, mentre que la resta de bancs estrangers tenen un nombre d'oficines més alt a Madrid que a Barcelona. En segon lloc, s'observa una major presència a Catalunya de bancs amb capital estranger i seu social catalana. Així, els bancs amb capital estranger amb la seu a Catalunya tenen més del 40 % de les seves oficines a Catalunya, mentre que els bancs estrangers amb la seu a la resta d'Espanya situen a Catalunya menys del 10 % de les oficines.

COMPORTAMENT I RESULTATS DEL SISTEMA BANCARI A CATALUNYA

De nou, la limitada disponibilitat d'informació estadística suposa un entravament important. A aquesta secció hem utilitzat les dades dels balanços i comptes de resultats de les entitats amb seu a Catalunya per aproximar variables referents a l'activitat de les entitats a Catalunya.

Finançament de les empreses catalanes

L'estructura financera de les empreses catalanes ha experimentat canvis importants al llarg d'aquest període, a causa fonamentalment del component cíclic. El quadre 14 il·lustra alguns trets particularment significatius, a partir de l'observació d'una mostra amplia d'empreses recollides per Genescá (1992), amb dades de la Central de Balanços del Banc d'Espanya. Entre el 1982 i el 1990 s'observa una disminució important del grau d'endeutament gràcies a l'augment substancial dels recursos interns generats en la fase expansiva del cicle econòmic. Això ha permès que la proporció d'inversió finançada amb recursos interns hagi passat d'un terç a gairebé la meitat, cosa que a la vegada s'ha traduït en una reducció substancial de la renda destinada als prestamistes.

QUADRE 14 EVOLUCIÓ DE LA SITUACIÓ FINANCERA DE L'EMPRESA CATALANA

1982 1990

Passiu

Patrimoni net 48,9 67,0

Finançament a mig i llarg termini 37,0 12,4

Finançament a curt termini 14,0 20,6

Distribució de les rendes

Prestamistes 24,1 9,1

Autofinançament 10,9 17,8

Despeses financeres/recursos aliens 15,7 13,5

Autofinançament/Patrimoni net 13,0 15,4

Cobertura per autofinançament 33,6 48,8

La mateixa font d'informació ens permet comparar l'estructura financera de l'empresa catalana amb la de la resta d'Espanya. El quadre 15 suggereix que l'empresa catalana depèn més dels recursos interns que l'empresa de la resta d'Espanya. Aquest menor endeutament no sembla que sigui degut a

una estratègia més conservadora, sinó que podria explicar-se en termes d'un major cost dels recursos externs (així, a la vegada, pot relacionar-se parcialment

QUADRE 15 LA SITUACIÓ FINANCERA DE L'EMPRESA A CATALUNYA I A LA RESTA D'ESPANYA (%)

Catalunya Resta d'Espanya

Passiu

Patrimoni net 67,0 61,3

Finançament a mig i llarg termini 12,4 19,6

Finançament a curt termini 20,6 19,1

Distribució de rendes

Prestamistes 9,1 11,0

Autofinançament 17,8 17,3

Despeses financeres/Recursos aliens 13,5 12,3

Autofinançament/Patrimoni net 15,4 14,6

amb característiques diferencials de les empreses catalanes). Així el *ratio* de despeses financeres respecte als recursos aliens era el 1990 de 13,5 % per a l'empresa catalana, però més d'un punt per sota per a les empreses de la resta d'Espanya.

El procés de desintermediació

Tal com està succeint a molts altres països el procés de liberalització del sistema financer ha estat acompanyat d'importants canvis en el paper de bancs i caixes que aparentment apunten cap a una disminució de la seva importància com a intermediaris entre estalviadors i inversors. D'una banda, una part creixent de l'estalvi es dirigeix cap als fons d'inversió.

D'altra banda, les empreses, especialment les més grans, troben formes d'endeutament que van més enllà del crèdit bancari. És a dir, sembla que s'inicia una tendència cap a la progressiva desintermediació dels fluxos financers. A continuació discutirem quin és de fet el paper de bancs i caixes en aquest procés i en especial el de les institucions financeres catalanes.

El quadre 16 il·lustra clarament el ràpid creixement que els fons d'inversió han tingut a Espanya. Entre els anys 1982 i 1992, en termes reals, el patrimoni total dels fons d'inversió s'ha multiplicat per deu. Aquesta expansió s'ha concentrat fonamentalment en els darrers anys. Així, entre el 1990 i el 1992 el patrimoni total en termes reals s'ha multiplicat per quatre.

QUADRE 16 ACTIU DELS FONS D'INVERSIÓ A ESPANYA

1982 1987 1990 1991 1992

Actiu en pessetes corrents* 0,2 0,8 0,5 4,3 6,6

Actiu/PIB (%) 1,1 2,1 3,0 7,7 11,0

Actiu/dipòsits sector privat bancs caixes (%) 1,4 3,1 4,3 10,9 15,4

* Bilions de ptes.

Es important remarcar que aquest procés de desintermediació està majoritàriament controlat per bancs i caixes. Tal com s'observa al quadre 17, bancs i caixes controlen aproximadament el 90 % del patrimoni total dels fons, dels quals uns dos terços pertanyen als bancs i l'altre terç a les caixes

QUADRE 17 FONS D'INVERSIÓ A ESPANYA SEGONS PROPIETAT DE L'ENTITAT GESTORA (1991)

FIM FIAMM

Nombre Patrimoni- % Nombre Patrimoni %

Caixes 52 522 27,4 28 686 34,9

Bancs 134 1.071 56,2 44 1.176 59,8

Societats de valors 38 114 6,0 8 68 3,5

Agències de valors 7 20 1,0 2 11 0,6

Asseguradores 13 93 4,8 2 10 0,5

Altres 41 87 4,5 4 13 0,7

Total 285 1.906 100,0 88 1.964 100,0

*Milers de milions de ptes.

Pel que fa a la distribució territorial dels fons d'inversió (vegeu quadre 18), observem que els fons amb seu a Catalunya tenen una quota de mercat similar a la dels bancs i les caixes catalans en el mercat de dipòsits. Concretament, un 19,4 % del total del patrimoni de FIM i FIAMM25 al conjunt d'Espanya correspon als fons d'inversió amb seu a Catalunya, mentre que els dipòsits a bancs i caixes catalans representen un 20,1 % del total panyol.

Cal remarcar que la distribució dels fons d'inversió segons la propietat de l'entitat gest és similar a la que s'observa en el cas dels dipòsits. Així, per exemple, La Caixa contragué la meitat del patrimoni dels fons d'inversió catalans.

Quadre 18 Els fons d'inversió a Catalunya. FIM i FIAMM (1992)

Patrimoni Patrimoni dels fons catalans

Fons a Catalunya* 1,223 segons l'entitat gestora %

Fons a Espanya * . . @ 6,312 La Caixa 47,5

Catalunya/Espanya 19,4 Altres caixes catalanes 11,9

Bancs catajans ' 29,6

Resta 11,0

TOTAL 100,0

Milers de milions de ptes.

Font: Institut Estudis Financers i elaboració propia.

Passem ara a l'altre cantó de la desintermediació: eis pagarés i les obligacions d'empreses. Aquest canal d'endeutament ha experimentat una certa expansió durant la darrera dècada, bé el seu punt àlgid coincideix amb el període de restriccions de crèdit bancari, 1989 91 (v geu quadre 19). D'altra banda, aquest mètode de finançament és una alternativa al crèdit bancari només per un grup reduït de grans empreses, i per tant d'una incidència escassa Catalunya.

Quadre 19 Pagar s i obligacions. Empreses no financeres (milers de milions de ptes.)

1982 1987 1988 1989 1990 1992

Pagar s

Emissions   2.182 6.084 10.742 6.301 5.336 3,458

Amortitzacions   2.544 5.835 10.550 4.682 5.123 3,465

Net 172  213 538  224 1.637 167  29

Saldo viu 285 724 1.263 1.038 2.675 2.842 2,812

Obligacions

Emissions   249 702 382 383 594 556

Amortitzacions   342 738 512 434 299 377

Net 69  93  35  125  52 273 173

Saldo viu 1.449 2.208 2.172 2.047 1.994 2.288 2,462

Font: Boletín Estadístico (Banc d'Espanya).

Les caixes catalanes

Els bancs i les caixes encara són institucions diferenciadas, amb una posició asimètrica

tant en el mercat de cr dits com en el de dipòsits (com ha quedat ii lustrat abans). En general, les caixes s'adrecen a les economies familiars i tenen vincles geogràfics molt marcats, mentre

26. Aix  el 1991, gairebé el 70 % del saldo viu en pagar s corresponia a Renfe, BB V Leasing, Endesa, Telef nica, Iberdrola i empreses de l'INI. D'una manera similar, gairebé un 90 del saldo viu d'obligacions el 1992 corresponia a grans empreses publiques, elèctriques i autopistas.

que els bancs s'adrecen més a les empreses i tendeixen a abragar zones més extenses d'Es-panya. Aquesta doble especialització, productiva i geogràfica, podria contribuir a la percepció favorable que els particulars tenen d'aquestes entitats, a més del seu caràcter d'institució sense ànim de lucre. De fet, sembla que els dipositants accepten rebre un tipus d'interés menor de les caixes'.

Malgrat la llibertat d'establiment de les caixes, com hem vist a l'epígraf anterior, aquesta expansió més enllà de les fronteres regionals ha estat molt menor. Per tant, almenys en termes de sucursals, el mercat espanyol de les caixes és un mercat regionalment segmentat.

Des del punt de vista de l'eficiència, l'evidència disponible (vegeu Raymond i Repilado, 1991) apunta cap a l'existència d'economies d'escala per a les caixes, particularment per a les de menor volum. Aquest estudi suggereix que la caixa espanyola mitjana (en el sentit estadístic) podria reduir els seus costos operatius en un 20 % si passés a tenir el volum òptim. Aixó implica sobretot un augment del nombre de dipòsits per oficina".

A Catalunya les caixes d'estalvi exhibeixen característiques diferenciades en relació amb la caixa mitjana de la resta d'Espanya. El quadre 20 resumeix alguns d'aquests trets. En termes de les combinacions d'inplits, cal notar que les caixes catalanes utilitzen menys empleats però més caixers automàtics per oficina que les caixes de la resta d'Espanya. Les dues grans caixes catalanes (La Caixa i Caixa de Catalunya) tenen unes despeses per empleat més altes que la resta de les caixes catalanes, però en canvi els empleats són relativament més productius: capten més dipòsits tant per oficina com per empleat. Així les despeses de personal (i també les altres despeses) en termes de l'actiu total són fins i tot més baixes que per a la resta de les caixes.

L'estructura d'inversions de les dues grans caixes catalanes és significativament diferent de la de la mitjana de les caixes espanyoles. Per a les primeres el pes del crèdit a clients sobre el total d'inversions és relativament més baix, mentre que el pes del deute de l'Estat i de la posició a l'interbancari és relativament més alt. En el cas de La Caixa cal destacar l'augment del pes relatiu de les participacions en empreses, que l'any 1992 va sobrepassar el 4 % del total de l'actiu".

El comportament en termes de tipus d'interés entre les grans caixes catalanes i les petites és força similar, però molt diferent de la mitjana de les caixes de la resta d'Espanya. En primer lloc, les caixes catalanes, i en especial les dues grans, tendeixen a remunerar els dipòsits millor que la resta de les caixes espanyoles. Això es pot explicar en termes de la diferent composició dels dipòsits, com queda reflectit al quadre 5. El 1992 el 69 % dels dipòsits a les caixes catalanes eren a termini, mentre que per a la mitjana espanyola aquest percentatge era només del 59 %.

En segon lloc, els tipus d'interès per als crèdits també són significativament més alts que a la resta d'Espanya, especialment a les caixes catalanes petites. Aquest fenomen podria respondre a tres fets: una composició diferent (en termes de risc o termini) dels crèdits, un poder de mercat superior o uns costos de supervisió i gestió dels crèdits més alts a les caixes catalanes.

Quadre 20 Ratios de les caixes (1992)

La Caixa Rest a 5

Caixa Catalunya catalanes

Volum

Empleats per oficina 4,8 4,8 6,0

Caixers automàtics per oficina 1,0 1,3 0,8

Comptes per oficina 2,413 2,374 3,250

Dipòsits* per empleat 410 248 256

Dipòsits* per compte 0.82 0.50 0.47

Dipòsits* per oficina 1,976 1@195 1,543

Estructura productiva

Dipòsits a la vista/total débits a clients (%) 31,6 33,3 68,7

CréditsAnversions (%) 47,2 57,1 60,8

Despeses i ingressos

Despeses personal* per empleat 7,5 4,8 5,7

Despeses personal** 1.39 1.63 1.69

Altres despeses** . 1 0,9 1,17 1.10

Interessos pagats per dipòsits/dipòsits (%)**... 8,8 8,2 6,5

Interessos crèdits/crèdits*** 14,7 16,1 13,9

Comissions** 0.53 0.46 0.50

Marges**

Marge financer 2.82 3.96 4.30

Marge ordinari 3.35 4.42 4 ' 80

Marge explotació 0.78 1.41 1.81

Milions de ptes.

% sobre actiu total mitjà.

Acuesta xif ra es de(1 99 1,

Definicions

Marge financer: Diferencia entre eis ingressos financers de les operacions actives i eis costos financers dels recursos aliens. **Marge ordinari:** Marge financer + ingressos per comissions.

Marge explotació: Marge ordinari – Despeses d'explotació.

Despeses d'explotació (1 992): De personal + Altres despeses.

Altres despeses: Altres despeses administratives + Amortització i sanejament d'actius + Altres càrrecs d'explotació.

Font: Cuentas de Pérdidas y Ganancias, Balances y Anuario de las Cajas de Ahorro (CECA).

No sembla que hi hagi indicis a favor de la primera explicació. Així, per exemple, el crèdit

comercial de les caixes catalanes era un 16,7 % de; total de les caixes espanyoles, mentre que el crèdit amb garantia real representava un 34,7 %³⁰. D'altra banda, no s'aprecien diferències significatives en les dotacions per insolvències entre les caixes catalanes i les de la resta d'Espanya³¹. Finalment, l'estructura de terminis dels crèdits és molt similar tant per a les caixes catalanes com per a les no catalanes.

En tot cas, el quadre 21 recull informació agregada sobre el mercat hipotecari que sembla que apunta en la mateixa direcció: un diferencial positiu dels tipus d'interès entre Catalunya i la resta d'Espanya.

El cost més alt del passiu per a les caixes catalanes no es veu totalment compensat pel

Quadre 21 Distribució de tipus d'interès hipotecaris

Freqüència

TRAMS 1987 1992

Catalunya Espanya Catalunya Espanya

Méns de 1'1 1 % 2,5 4,1 2,3 6,2

11,1 – 14 . . . 51,9 56,5 5,9 10,1

14,1 – 16 39,2 31,3 47,5 46,9

16,1 – 18 3,1 4,6 35,8 29,6

18,1 – 20 0,7 1,1 3,7 3,3

Més de 20 0,5 0,5 2,1 1,7

No consta – 2,1 1,9 2,6 2,1

Font: Estadística de hipotecas (Instituto Nacional d'Estadística, INE)

rendiment més alt del crèdit. Així, (vegeu quadre 20) les caixes catalanes tenen marges significativament més baixos que les de la resta d'Espanya. En termes de l'evolució temporal, cal assenyalar que entre el 1982 i el 1992 el marge ordinari va caure significativament per a les caixes catalanes, mentre que va pujar lleugerament per a les de la resta d'Espanya¹². El fet que els marges s'ajustin més per a les caixes catalanes es pot explicar com a resultat de la gran expansió produïda en el nombre d'oficines, que augmenta la competència una vegada desregulats els tipus d'interès passius. En efecte, la densa xarxa de sucursals pressiona a l'al·la el tipus passiu per intentar atreure clientela. Pel cantó de l'actiu, el fet que els crèdits a clients suposin un percentatge inferior de les inversions que a la resta d'Espanya implica que el rendiment està molt més determinat pels retorns en el mercat monetari i que el marge de maniobra per repercutir alts tipus passius en alts tipus actius és limitat.

A diferència del que ha succeït a la resta d'Espanya, les caixes catalanes petites sembla que afronten els nous reptes competitiu des del manteniment de la seva independència i, per tant, d'un volum reduït. Al marge de l'acord de col·laboració que han assolit recentment les caixes de Manresa, les Balcars i Tarragona, no s'han observat intencions manifestes d'arribar a acords de fusió.

De fet, no és gaire clar que les caixes catalanes estiguin en condicions d'explotar les potencialitats econòmiques d'escala. La raó és que les caixes petites catalanes estan molt especialitzades geogràficament, i s'interfereixen relativament poc; mentre que la major part de les economies d'escala sembla que rau en el saldo de dipòsits per oficina. En tot cas, és probable que existeixin economies d'escala significatives en funcions concretes de l'activitat de les caixes, com per exemple els serveis de tresoreria o la provisió de nous productes financers, que si bé no impliquen la necessitat de fusions per poder realitzar-les, sí que assenyalen els avantatges derivats d'acords de col·laboració entre entitats.

Els bancs amb seu social a Catalunya

Un tema crucial en la història del sistema financer a Catalunya ha estat el fracàs de la banca autòctona catalana, cosa que explica en bona part l'actual debilitat dels bancs catalans.

Fent un repàs ràpid de la història financera recent, cal assenyalar la fallida dels dos grans bancs al primer terç de segle: Banc de Barcelona (1920) i Banc de Catalunya (1931). Es tractava en ambdós casos d'institucions financeres molt importants en el context espanyol de l'època. Ja a la postguerra, un altre banc destacat, el Banc Hispano-Colonial, és adquirit pel Banc Central el 1950. A partir dels anys seixanta té lloc una certa recuperació de la banca autòctona, tant per l'adquisició i potenciació de petits bancs, com va ser el cas de la Banca Catalana, com per l'obertura de nous bancs, d'engà de la llei del 1962¹¹. El pes de la banca amb seu a Catalunya en el conjunt espanyol va ser destacable a la banca industrial; però molt menys a la banca comercial, que mai va assolir una quota de mercat significativa¹⁴.

El següent episodi crucial és la crisi bancària del període 1977-85. Sense comptar el grup Rumasa, dels 33 bancs que van tenir problemes, 11 tenien la seu a Catalunya, i van entrar en crisi entre l'abril del 1980 i el desembre del 1985. Un d'ells es va donar de baixa el novembre del 1984 (Banc dels Pirineus), mentre que la resta van passar a formar part de l'òrbita de bancs estatals (Banesto, Bilbao, Vizcaya, Hispano i March). El cas més important és el del grup Catalana, que segueix sent molt important al Principat, i que ara forma part del grup BBV. Dels bancs del grup Rumasa, cinc tenien la seu a Catalunya. El més important era el Banc Atlàntic, que el març del 1984 va ser adquirit pel Banking Arab Corporation (70 %) una entitat pública que pertany als governs de Líbia, Kuwait i Abu Dhabi, Aresbank (5 %) i Banc Exterior d'Espanya (25 %)". Altres bancs com Bancotrans, Jover, Catalá de Crèdit i Sindibank (aquest el 1993) han estat comprats per entitats estrangeres, i el Mercantil de Tarragona va ser comprat pel Banco Hispano-Americano.

Els bancs en crisi amb seu a Catalunya van representar més del 30 % dels recursos aliens dels bancs en crisi a Espanya, mentre que el pes general de la banca catalana a Espanya se situava a l'entorn del 10 %. La crisi bancària va afectar més que proporcionalment els bancs amb seu a Catalunya. Així el 1982 els recursos aliens dels bancs catalans que van estar en crisi representaven més del 68 % del total de recursos aliens de la banca catalana. Aquest fet s'explica, deixant de banda episodis de mala gestió, per l'efecte de la crisi industrial, la principal responsable de la crisi bancària, que va afectar molt fortament una regió d'un gran pes de la indústria com Catalunya.

Els quadres 22 i 23 recullen l'evolució de la quota de mercat, en termes de dipòsits, dels bancs amb seu social a Catalunya. A més de la desaparició d'un grapat de petits bancs, s'observa la forta expansió dels quatre bancs més importants: Sabadell (independent), Catalana (BBV), Atlàntic i Bancotrans" (ambdós de capital estranger). Al quadre 24 hi ha informació més agregada. Com es pot comprovar no

s'han produït canvis significatius entre el 1982 i el 1992, cosa que significa que el conjunt dels bancs catalans ha pogut recuperar-se de les conseqüències de la crisi bancària. De nou es pot observar que els tres bancs més importants amb seu a Catalunya (Catalana, Sabadell i Atlàntic) han experimentat una expansió significativa, de més de dos punts en relació amb el total de bancs espanyols, per a qualsevol mesura. Això implica que els bancs més petits han retrocedit d'una manera notable.

El quadre 25 reflecteix algunes peculiaritats dels bancs amb seu social a Catalunya. En

Quadre 22 Dipòsits bancs amb seu social a Catalunya (en milions de ptes.)

1982 1987 1992

Sabadell 182,320 439,700 834,251

Sabadell Multibanca – – 30.415

Grup Sabadell 182,320 439,700 864,666

Catalana 102,330 313,797 523,468

Barcelona 7,230 759 6,520

industrial Catalunya 57,510 7,572 502

Mas Sardá 53,410 55,439 –

Huesca 16,780 –

Gerona 660 –

Grup BBV 237,920 377,567 530,490

Atlàntic 234,150 395,014 616.425

Bancotrans 76,790 133,308 226,707

Jover 32,900 69,249 108,877

Catalá Crèdit 30,420 97,754 104,919

Banca Estrangera 374,260 695,325 1,056,928

BPME 5,590 27,832 71,157

Sindicat de Banquers* 12,850 20,545 65,528

Europa 17,090 39,462 62,904

Fibanc – – 14,493

Mercantil Tarragona 14,190 20,121 8,590

Caixabank – – 8,036

Europrincipat – 3,388

Privat – – 1,035

Condal 47,030 25 1

Préstamo y ahorro 16,460 – –

Expansión Industrial 7,560 2.725 –

Unión 184,430 – –

Garriga Nogués 77,690 –

Industrial Mediterráneo 32,850 87,910 –

Comercial Catalunya 28,000 – –

TOTAL . 1,238,240 1,711,212 2,687,216

TOTAL ESPANYA 13,350,619 18,125,749 27,007,296

L'any 1993 aquest banc ha passat a estar controlat per capital estranger.

Font: Anuario Banca Privada, Cinco Días (CSB).

primer lloc, cal notar un pes més petit dels dipòsits d'estalvi en relació amb el conjunt dels bancs espanyols, d'acord amb el que observàvem en el cas de les caixes 1 que indica un major gran de sofisticació del dipositant català. En segon lloc, cal constatar un pes més important del crèdit comercial, que és degut al gran pes de les caixes a Catalunya i a la seva poca orientació cap al crèdit comercial.

El quadre 26 completa la descripció referida als bancs catalans. S'observen diferències significatives entre els banes amb seu a Catalunya i la resta de bancs espanyols; en particular, en els tipus d'inter@s. En primer lloc, els bancs catalans paguen interessos més elevats so-bre els dipòsits (especialment els bancs més petits). Segon, els tres bancs catalans més grans cobren interessos més elevats que la mitjana dels bancs espanyols. Finalment, els tres bancs catalans més grans tenen marges d'intermediació més alts. En termes de l'evolució

Quadre 23 Dipòsits deis bancs amb seu social a Catalunya (% sobre total bancs espanyois)

(magnituds relatives)

1982 1987 1992

Sabadell 1,37 2,43 3,09

Sabadell Multibanca – – 0,11

Grup Sabadell 1,37 2,43 3,20

Catalana 0,77 1,73 1,94
Barcelona 0,05 0,00 0,02
Industrial Catalunya 0,43 0,04 0,00
Mas Sardá 0,40 0,31 –
Huesca 013
Gerona 0,00 – –
Grup BBV 1,78 2,08 1,96
Atlántic 1,75 2,18 2,28
Bancotrans 0,58 0,74 0,84
Jover 0,25 0,38 0,40
Catalá Cr dit 0,23 0,54 0,39
Banca Estrangera 2,81 3,84 3,92
BPME 0,04 0,15 0,26
Sindicat de Banquers* 0,10 0,11 0,24
Europa 0,13 0,22 0,23
Fibanc – – 0,05
Mercantil Tarragona 0,11 0,11 0,03
Caixabank – – 0,03
Europrincipat – 0,01
Privat – – 0,00
Condal 0,35 0,00 0,00
Préstamo y ahorro 0,12 – –
Expansión Industrial 0,06 0,02 –
Unión 1,38 – –
Garriga Nogués 0,58 – –
Industrial Mediterráneo 0,25 0,49 –

Comercial Catalunya 0,21 – –

TOTAL 9,27 9,44 9,95

L'any 1993 aquest banc ha passat a estar controlat per capital estranger.

Font: Anuario Banca Privada, Cinco Días (CSB).

Quadre 24 Situació dels bancs amb seu social a Catalunya (% sobre total bancs espanyols)

1982

2)

1) (2) (1) (1) (2)

Oficines 9,2 3,7 7,9 4,9 8,4 5,7

Empleats 11,3 5,4 9,2 6,2 10,3 7,3

Dipòsits 9,3 3,9 9,3 6,2 10,0 7,3

Crèdits 9,3 4,0 9,7 5,3 9,2 6,0

Beneficis 6,0 4,0 7,3 5,3 8,2 6,4

Quadre 25 Estructura dels dipòsits i crèdits dels bancs

1985

Bancs Total Bancs Total

seu social bancs seu social bancs

a Catalunya espanyols a Catalunya espanyols

Dipòsits

Sector públic 4,9 4,3 4,6 7,8

Sector privat 92,0 90,7 94,6 89,6

A la vista . 20,4 21,9 26,5 31,6

Estalvi 5,6 13,1 6,7 10,7

A termini i pagarés 54,4 44,6 31,1 26,2

Altres 11,6 11,1 30,3 21,2

Empréstits 3,1 5,0 0,8 2,6

Crédits (%)

Sector públic 2,4 3,3 4,1 6,8

Sector privat 97,6 96,7 95,9 93,2

Crédit comercial 38,8 26,8 28,0 19,6

Crédit garantia real 4,2 3,5 13,9 14,5

Altres 54,5 66,4 54,0 59,1

Font: Anuario Banca Privada (CSB), Memoria Económica de Catalunya (Banca Catalana).

Quadre 26 Ratios de bancs (1992)

Sabadell, Resta bancs Resta bancs

Catalana, seu Catalunya espanyols

Atlàntic

Volum

Empleats per oficina 11,2 9,5 8,6

Comptes per oficina 1,742 1,108 1,671

Dipòsits* per empleat 177 160 178

Dipòsits* per compte 1,135 1,375 0,913

Dipòsits* per oficina 1,978 1,524 1,526

Estructura productiva

Crédits/inversions (%) 64,5 89,0 77,6

Despeses i ingressos

Despeses personal* per empleat 5.26 5.91 5.86

Despeses personal 1 1 2,15 1,68 1,75**

Altres despeses * * 1,43 1,19 1,12

Interessos pagats dipòsits/dipòsits* 8,4 9,1 7,7**

Interessos crèdits/crèdits* 16,0 13,7 14,5**

Comissions 1,17 0,83 0,94**

Marges**

Marge financer . 3,89 2,71 3,12

Marge ordinari 5,06 3,55 4,06

Marge explotació 1,60 0,46 1,20

temporal, cal destacar la caiguda sistemàtica a partir de l'any 1989 del marge financer, a causa de l'augment de la competència iniciat amb la «guerra dels supercomptes». La caiguda del marge ordinari a partir d'aquest any ha estat més suau per l'increment dels ingressos per comissions.

Els signes dels diferencials dels tipus d'interés entre els bancs catalans i espanyols són similars als que observàvem per a les caixes, si bé l'explicació és probablement diferent en ambdós casos, almenys en l'àmbit. Com que els bancs estan relativament més orientats cap a les empreses, el component de risc és relativament més important. A Catalunya la importància relativa del sector industrial i el gran nombre d'empreses de volum reduït suggereixen que el risc associat amb el crèdit a les empreses és més alt que a la resta d'Espanya. Aquesta hipòtesi troba suport en les estadístiques sobre efectes impagats. Així, per exemple, el 1992 el volum d'impagats a Catalunya va representar un 24,6 % del total per a Espanya. Tenint en compte que el crèdit a Catalunya va representar l'any 1992 un 20,0 % del total espanyol, això implica que la proporció d'impagats a Catalunya va ser un 23 % més alta que a Espanya.

Abans d'entrar a valorar la importància d'una banca autòctona forta caldria indicar en quina mesura es pot identificar banca autòctona amb banca amb seu a Catalunya. Una primera consideració serien els lligams d'aquests bancs espanyols o estrangers. Per exemple, i tal com indiquen els quadres 22 i 23 molts dels bancs importants amb seu a Catalunya pertanyen al grup BBV o a la banca estrangera.

Una segona consideració seria el grau d'especialització regional d'aquests bancs. Com es pot comprovar al quadre 27, des d'aquesta òptica el seu caràcter català està més justificat. Així, en nombre d'oficines, els bancs amb seu a Catalunya posseeixen més del 30 % de les oficines de Catalunya, però no arriben al 10 % de les oficines de la resta d'Espanya. És a dir, si bé s'aprecia una certa especialització territorial la quota de mercat dels bancs locals és més aviat modesta.

Quadre 27 Localització de les oficines dels bancs amb seu social a Catalunya

A Catalunya A la resta d'Espanya

Nombre d'oficines Percentatge sobre Nombre d'oficines Percentatge sobre

a Catalunya total ofícines resta Espanya total ofícines

a Catalunya resta Espanya

1982 968 32,9 443 10,5

1987 993 30,4 364 9,0

1992 954 30,9 522 9,7

Font: Anuario Banca Privada (CSB).

Una reflexió sobre la banca regional

¿Per qué pot ser important tenir una banca catalana forta? Aquesta pregunta té dues parts. Primera, ¿quin és el paper dels bancs, respecte als mercats financers organitzats, en el desenvolupament econòmic? Segona, ¿quin és el paper de la banca regional?

En relació amb el primer tema, sovint es distingeixen dos models històrics. D'una banda, el model anglosaxó, on els bancs han tingut un paper relativament modest en el finançament empresarial; d'altra banda, el model alemany de finals de segle passat i el japonès d'aquest segle, on les empreses i els bancs mantenen uns lligams molt estrets, i la banca té un paper predominant en el finançament de les grans inversions. Segons alguns autors, la distància crucial entre els dos models està entre finançament a curt o a llarg termini". Quan la font principal de finançament de les empreses són els mercats (de deute o d'accions), aleshores el finançament tendeix a ser a curt. Quan el finançament és a través de bancs, s'obre la possibilitat d'establir relacions de clientela a llarg termini.

En tot cas, com emfatitza la teoria financera moderna, el paper dels bancs és reduir els problemes originats per l'existència d'informació asimètrica (sobre les oportunitats d'inversió de l'empresa o sobre les possibles decisions que l'empresa pot prendre en relació amb el projecte d'inversió) entre les empreses i els estalviadors, a través de l'acumulació d'informació, la supervisió de projectes específics i l'establiment de relacions de clientela. Així mateix, la presència dels banquers als consells d'administració de les empreses, el concixement mutu entre banquers i empresaris o la participació en la mateixa «cultura empresarial» contribueixen a resoldre els problemes d'informació asimètrica mencionats. La qüestió és entendre en quina mesura els bancs locals o regionals són capaços de realitzar aquestes funcions de manera més eficient.

La característica regional d'un banc pot ser rellevant quan hi ha economies d'aglomeració en la transmissió d'informació. Sovint s'argumenta que en l'àmbit local la informació circula més fluida que entre dos punts més distants en l'espai. En aquest context, alcuns autors suggereixen que els directes dels bancs regionals estan relativament més ben informats de les possibilitats d'inversió a la regió, mentre que els dels bancs d'abast nacional estan situats a un centre determinat (per exemple Madrid) i tenen una informació pitjor sobre les altres regions⁴³. No obstant això, bancs d'abast supraregional poden estar efectivament descentralitzats i tenir mecanismes de recollida d'informació i de presa de decisions que minimitzin l'avantatge potencial dels bancs regionals en termes d'informació i adaptació a les condicions locals. En definitiva, si el paper de la banca autòctona és important, la segmentació regional del mercat financer espanyol comportaria que les empreses catalanes pertanyerien a un segment relativament desfavorit.

Així doncs, al llarg d'aquest treball hem anat recollint indicis que apunten cap a una disfunció potencial del sistema bancari català per donar suport a la indústria. L'escassa presència de bancs locals ha permès un pes relatiu més alt de les caixes al sector bancari català.

Les caixes tendeixen a ser institucions amb un avantatge comparatiu notable en la canalització de l'estalvi familiar i, en general, en la captació de dipòsits, però exhibeixen moltes més limitacions a l'hora d'invertir els recursos. El resultat d'aquesta situació és que la intermediació és imperfecta territorialment a Catalunya. Això pot ser un problema per a les empreses catalanes, especialment per a les petites, que depenen relativament més del crèdit bancari.

¿En quina mesura les famílies i empreses catalanes en surten perjudicades? L'evidència presentada a aquesta mateixa secció indica que l'empresa catalana té uns costos dels seus recursos aliens superiors a la mitjana espanyola, mentre que els tipus d'interés carregats per caixes i bancs catalans són més alts que a la resta d'Espanya⁴⁴, i no és fàcil atribuir totalment aquesta diferència a un diferencial de risc. No sembla agosarat conjecturar que també hi té un paper l'absència d'una competència efectiva de les

caixes en els cr@dots a la indústria. Tanmateix, és necessari accedir a una evid@ncia empírica més rica i sistemàtica per poder arribar a conclusions fiables.

Les mancances del sistema bancari no semblen compensados per l'exist@ncia de mer-cats locals de capitals desenvolupats. Així ho indica la davallada de l'activitat de la Bor-sa de Barcelona; encara que hi ha indicis en la direcció contrària, com són la consolidació del mercat de futurs, la presència de la nova agència de *rating* IBCA, el paper de la Socie-tat Catalana Capital Risc i els intents d'organitzar un mercat de valors per a petites em-preses.

El sector de les assegurances

Al llarg de la darrera d@cada el sector ha experimentat una profunda reestructuració, amb una forta reducció del nombre de companyies i, per tant, amb un augment notable de la concentració. Aquest procés, juntament amb l'increment de la competència en preus, ha estat fruit de la liberalització del mercat i l'augment de capital social o fons mutuels exigits per l'adequació de la normativa doméstica a les directrius comunitàries.

Durant el període 1982–91, el nombre de companyies operants al sector s'ha reduït en un 25 % alcon . unt d'Espanya i en un 30 % pel que fa a les companyies amb seu a Catalunya. Si bé el nombre de societats anònimes ha experimentat una reducció important, són les mútues les que han sofert una transformació més dràstica, especialment a la resta d'Espanya. Apro-ximadament la meitat de les mútues espanyoles han desaparegut, mentre que a Catalunya aquesta reducció ha estat menor. Com a resultat d'aquest procés l'índex de concentració Herfindahl del sector a Catalunya en termes de la participació en el negoci net ha passat de 0,045 a 0,057 en el període esmentat.

La pèrdua de pes relatiu de les mútues en el conjunt del sector es posa clarament de manifest quan s'observa la seva participació en el total de la recaptació de primes netes. Així, l'any 1982 recaptaven gairebé el 19 % de les primes de les asseguradores catalanes, mentre que l'any 1991 aquesta proporció ha estat només del 4 %. Les societats anònimes, en canvi, han incrementat la seva penetració en el total català, i han passat del 55 % al 72 % en el mateix període. La resta se la reparteixen bàsicament les asseguradores estrangeres.

Una característica estructural del sector és el seu reduït volum relatiu, almenys en relació

amb el dels altres pa'isos europeus, cosa que reflecteix que el nivell d'assegurança de la pobla-ció espanyola està per sota de les mitjanes europees. Aquesta característica es manté tant en el segment de les assegurances de vida com en la resta. Simultàniament. s'observa la presència d'un elevat nombre d'empreses, que de fet és similar a la resta dels pa'isos comunitaris, i en resulta un volum mitjà de negoci per empresa molt baix. L'any 1990 la recaptació bruta mitjana de les empreses asseguradores espanyoles era de 36 milions de d@lars, mentre que les empreses de la CE recaptaven 86 milions de dòlars.

En el cas de les companyies amb seu a Catalunya, aquesta atomització encara és més accentuada que al conjunt d'Espanya. Així, només una companyia catalana es troba entre les deu primeres del rànquing espanyol, segons el seu negoci net, i només sis entre les vint prime-res (vegeu el quadre 28). Només 51 de les 125 asseouradores catalanes superaven el 1991 cis mil milions de recaptació (i només tres mútues de catorze). La dimensió mitjana de les so-cietats anònimes catalanes es un 10 % menor que l'espanyola, mentre que la dimensió de les mútues catalanes és menys de la meitat de les espanyoles. únicament les asseZura-dores estrangeres amb seu a Catalunya tenen una dimensió superior a les espanyoles (mes del doble).

Un altre fet molt important que cal destacar es el fort augment del pes relatiu de les companyies

d'assegurances en la seva competència amb el sector bancari per la captació de l'estalvi. L'any 1992 el volum d'estalvi captat per les companyies d'assegurances era de

Quadre 28 Les vint primeres empreses asseguradores catalanes

Negoci Quota Acumulat Posició

NOM net (%) (%) rànquing

Espanya

1 Banco Vitalicio de España 77,4 1 5,9 15,9 3

2 Vidacaixa, SA @ 37,4 7,7 23,6 11

3 Winterthur Sociedad 36,3 7,4 31,0 12

4 Catalana de Occidente . 35,5 7,3 38,3 13

5 Multinacional Aseguradora, SA 25,9 5,3 43,6 18

6 Schweiz, CAE @ 25,8 5,3 48,9 19

7 Caja de Ahorros y Pensiones de Barcelona 23,5 4,8 53,7 24

8 Zurich Compañía de Seguros 17,4 3,6 57,3 31

9 Winterthur Sociedad 16,7 3,4 60,7 37

10 Ascat-Vida, SA 14,5 3,0 63,7 37

11 Segur Caixa, SA 11,6 2,4 66,1 43

12 Asistencia Sanitaria Colegial, SA 11,0 2,3 68,4 46

13 Fiatc-Mutua 9,4 1,9 70,3 50

14 Commercial Union 8,5 1,8 72,1 55

15 Hispania 8,4 1,7 73,8 56

16 Sun Alliance, SA 8,0 1,6 75,4 57

17 Cap-Arag 5,0 1,0 76,5 72

18 Caja de Previsión y Socorro, SA 5,0 1,0 77,5 73

19 Vita 5,0 1,0 78,5 74

20 Aresa, Seguros Generales, SA 5,0 1,0 79,5 75

1. En milers de milions de ptes.

312.000 milions de pessetes, aproximadament un 15 % dels nous dipòsits de bancs i caixes a Espanya. A Catalunya, l'estalvi captat per les empreses asseguradores catalanes era de 62.000 milions, que representaven un 22 % dels nous dipòsits de bancs i caixes. En canvi, l'any 1991 la situació era força diferent; a Espanya les empreses asseguradores van recaptar 1,95 bilions de pessetes, un 45 % del volum de nous dipòsits a bancs i caixes. A Catalunya l'avanç de les companyies asseguradores era fins i tot més intens, amb una recaptació de 487.000 milions, que representaven un 56 % dels nous dipòsits a bancs i caixes.

Aquest important increment de la quota de mercat de les companyies d'assegurances en la captació l'estalvi és degut en bona part a la nova activitat de les asseguradores en el mercat dels fons de pensions. Aquest mercat es posa en marxa a partir de la llei del 1987, i gràcies als avantatges fiscals lligats a aquesta modalitat d'estalvi absorben molt ràpidament un volum d'estalvi considerable. Així, l'any 1992 el Banc d'Espanya estimava els fons de pensions gestionats per les asseguradores espanyoles en 1,9 bilions de pessetes⁴¹, i hi involucrava més d'un milió d'estalviadors. Paral·lelament al creixement dels fons de pensions, s'han desenvolupat les assegurances de vida com a nova forma de col·lecció de l'estalvi (també pels seus avantatges fiscals a priori, similars als fons de pensions); l'any 1992 les reserves tècniques d'aquest tram superaven els 2,3 bilions de pessetes.

Les asseguradores catalanes recapten el 1991 el 25 % del total de les primeres espanyoles. Per tant, sembla que la seva importància en el sector és superior en termes relatius a la del sistema bancari català a la banca espanyola. Aquesta dada es reforça amb el fet que les provisions tècniques per assegurances de vida (que inclouen els fons de pensions) de les empreses asseguradores catalanes suposen el 35 % del total nacional. Per tant, les companyies catalanes han entrat amb més força als nous mercats que no pas les espanyoles. tal Com ja es comentava abans. No podem saber si aquesta major importància és deguda a un nivell d'assegurança més alt de la població catalana o a una penetració més gran en el mercat nacional de les companyies catalanes, ja que no hi ha dades sobre el negoci en l'àmbit regional.

Com a mitjana, les empreses catalanes tenen una rendibilitat superior a la resta de les companyies espanyoles. La sinistralitat és més alta per a les empreses catalanes, però els ingressos financers per inversions són relativament superiors.

Conclusions i perspectives de futur

De la dècada 1982-1992 i en l'àmbit de les institucions financeres cal destacar dos fenòmens. Primer, la reestructuració imposada per la crisi bancària, conseqüència de la crisi industrial, que dura fins al 1985 i que comporta que un bon nombre de bancs locals passin a l'òrbita de bancs d'abast estatal. Segon, l'augment substancial del grau de competència en el sector, produït sobretot a la segona meitat del període. En una primera etapa, fins a la llibertat total de tipus del 1987, la competència se centra més en l'extensió de la xarxa de sucursals i en el servei al client, sobretot pel que fa a les caixes. En una segona etapa, i sobretot a partir del 1989 amb la guerra dels supercomptes, la competència en preus marca una nova etapa a la banca. Aquest canvi de ritme en la rivalitat entre les empreses bancàries ha impregnat les relacions entre bancs i caixes i ha estat fruit del procés desregulador del sector i de la perspectiva de graus creixents d'integració dels mercats financers europeus i internacionals. L'increment de la competència s'ha fet notar en la pressió sobre el marge financer, que s'ha intentat compensar per un augment dels ingressos per comissions. Així mateix la pressió competitiva ha induït les entitats a intentar reduir costos. Al mateix temps s'ha produït una reestructuració del sector amb importants fusions, que en bona part es poden considerar que tenen caràcter defensiu dins el nou marc competitiu.

Es poden destacar tres trets estructurals diferencials del mercat bancari català en relació amb la resta d'Espanya. Primer, el major pes relatiu de les caixes i les moderades quotes de mercat dels bancs

autòctons. A més, l'avantatge comparatiu de les caixes en la captació de dipòsits té com a rerefons el fet que el sistema bancari a Catalunya capta més dipòsits dels necessaris per finançar els crèdits concedits. Segon, Catalunya està relativament més *banca-ritzada* segons el nombre d'oficines. Tercer, existeixen indicis que el públic és més sofisticat pel que fa a cultura financera.

En termes de conducta les comparacions entre entitats autòctones i de la resta d'Espanya l'any 1992 (així com també les dades regionalitzades del mercat hipotecari) indiquen que els tipus d'interés tant actius com passius tendeixen a ser més elevats a Catalunya que a la resta d'Espanya. El resultat net és un marge financer inferior per a les caixes catalanes però superior per als tres bancs autòctons més grans. Els tipus passius més elevats poden explicar-se

per la major sofisticació dels dipositants catalans, així com també per la competència entre bancs i caixes per la banda del passiu. Els elevats tipus actius en el crèdit comercial estan condicionats per la débil competència que tenen els bancs de les caixes en aquest camp, així com també per un major risc de les empreses catalanes tenint en compte el seu volum petit (PIME) i el caràcter més industrial. En el segment del crèdit hipotecari els elevats interessos sembla que responen a falta de competència en general (s'està corregint molt recentment amb els inicis d'una guerra d'hipoteques).

Hem vist el problema de finançament a què s'enfronta l'empresa catalana, que acaba depenent més dels recursos interns que l'empresa de la resta d'Espanya. Els recursos externs bancaris són més cars i la problemàtica per a les empreses de tipus PIME és que tenen menys accés a mecanismes de finançament alternatius com emissions en els mercats de capitals. Un factor condicionant d'aquesta situació és el pes relatiu més gran de les caixes a Catalunya, amb una especialització productiva orientada cap a la captació de passiu. Com es pot millorar, doncs, la capacitat efectiva del sistema bancari català per donar crèdits i supervisar adequadament projectes empresarials?

Un possible camí d'avenc pot venir de la progressiva transformació de les caixes, en particular de les grans, cap a una activitat hancària més equilibrada en les operacions actives i passives, tal com tan els bancs tradicionals. La pressió d'un mercat competitiu pot ajudar en aquest sentit però pot no ser suficient, tenint en compte l'estructura de propietari i de govern de les caixes. Si això és així s'hauria d'abordar la perspectiva de la modernització institucional de les caixes i estudiar la introducció de mecanismes de control accionarial, que poden arribar fins a la conversió en societat anònima, on els objectius de l'obra social podrien quedar preservats mitjançant la propietat d'accions per les fundacions corresponents (que persegueixin les esmentades finalitats socials). Aquesta transformació també ajudaria a moderar el problema, tradicional en institucions no sotmeses al control dels accionistes, de la captura de rendes pels treballadors i directes. En aquest moment sembla que no hi ha cap altre camí si es vol que Catalunya tingui una banca autòctona forta. Aquesta banca també podria tenir un paper important acompanyant la necessària internacionalització de l'empresa catalana.

Altres elements ja estan contribuint també a minorar les condicions de finançament a les empreses a Catalunya: la constitució de la Societat Catalana de Capital Risc i del mercat de futurs financers, la instal·lació d'agències de *rating* (com IBCA) i els projectes de desenvolupament de mercats de capitals per PIMES. Així mateix la formació del capital humà en el sector financer ha rebut un impuls amb la constitució de l'Institut d'Estudis Financers i també, molt recentment, amb l'elecció de Barcelona per la Business School de la Universitat de Chicago com a centre per a cursos de formació d'executius. Tot i així, potser encara es troba a faltar, en relació amb altres centres financers espanyols i europeus, una mancança en el segment dels estudis d'alt nivell (màsters avançats, per exemple).

Com a nota final voldríem alertar de la necessitat de desenvolupar bases de dades regionalitzades que permetin en el futur estudiar de manera més detallada la diversitat de qüestions que hem intentat incloure en aquest treball. Sense aquestes dades moltes hipòtesis sobre el sistema financer a Catalunya s'hauran de quedar en l'estadi conjectural.

